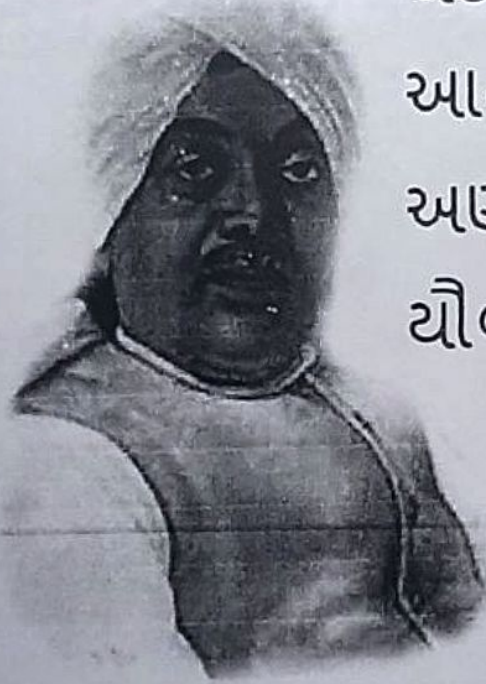

સ્પંદન
૨૦૧૭-૧૮

રાષ્ટ્રીય શાયર શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી

ઘટમાં ઘોડા થનગને
આતમ વિંઝે પાંખ,
અણદિઠેલી ભોમ પર
ચૌવન માંડે આંખ...

मार्गदर्शक

मुखपृष्ठ અને

डॉ. सुधा व्यास
प्रा. पीति एवं

सुशोभन
मवी गांधी

हस्तलिखित

पुस्तक

'संघन' नां

कार्यकरो / सब्यो

लेखन

संकलन

शोरम परमार

रि ध्या पोकार

हमांशी शाह

वैमवी शाह

मितेश मोशुद्धा

પ્રસ્તાવના

શ્રી સતીરલાઈ સોમૈયા, શ્રીમતી લીલાબેન ડોટડ તથા સત્રસ્ત સોમૈયા પરિવારના સતત માર્ગદર્શન તથા પ્રોત્સાહનથી સાહિત્ય શિક્ષણની પ્રવૃત્તિઓથી અમારી મહાવિદ્યાલય ઉત્તરોત્તર ઉન્નતીનાં પંથે આગળ વધતી રહી છે.

વિદ્યાર્થીઓનાં રહેલી સુષુક્ષ્મ સાહિત્ય ક્ષેત્રને વેગ આપવાનું કાર્ય છેલ્લા ૧૪ વર્ષથી હાથ ધર્યું છે. આ કાર્ય એટલે હસ્તલિખિત સામ્રાયિક 'સ્પંદન' નું પ્રકાશન આ વર્ષે ગુજરાતી સાહિત્ય મંજ્ઞના વિદ્યાર્થીઓએ વિશ્વ ગુજરાતી દિન તથા નર્મદની ૧૮૪ મી જન્મજયંતિ અવસરે તેમજ ૨૮ ઓગસ્ટ ૨૦૧૭ ઝવેરચંદ મેઘાણીની જન્મતિથિ અવસરે આ વિષયને વળી લઈને હસ્તલિખિત સામ્રાયિક તેમજ તૃતીય વર્ષ કલા વિભાગનાં લોકસાહિત્યના વિષયનો સત્રાવેશ થયેલ કોપાથી વિદ્યાર્થીઓ અને પ્રાધ્યાપકો સત્રક્ષ "રાષ્ટ્રીય સાયર ઝવેરચંદ મેઘાણી" અભિવ્યક્ત કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે.

કાર્ય તલે એક કીચ પડા દરેક જગાનાં સાચ સહકાર વિના તે પૂર્ણ થતું નથી. આ કાર્ય પડા વિદ્યાર્થીઓનાં સાચ દ્વારા જ શક્ય જન્યું છે.

ડૉ. સુધા વ્યાસ

પ્રાચાર્ય

ગુજરાતી વિભાગ અધ્યક્ષા

અનુક્રમણિકા

૧. કવિ શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી

૨. જાવલકથાકાર

શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી

૩. લોકસાહિત્યકાર

શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી

૪. પત્રકાર

શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી

... પરિચય ...

મેઘાણી 'ત્રુવેરચંદ કાલિદાસનો જન્મ ૨૮ ઓગસ્ટ ૧૯૬૯ માં ચીટીલા ગામે થયો. સૌરઠની દાંગી દસ્તીનું ધાવણ ધાવી ઉછરેલા મેઘાણીને ગાંધીજીએ રાષ્ટ્રીય જ્ઞાત્ય તરીકે ઓળખાવેલા 'સિંધુડી', 'યુગવંદના', 'વેદીના ફૂલ', 'દિલ્લોલ', 'ચંદી', 'કંકાવટી' જેવા કાવ્યસંગ્રહો 'વૈવિધ્યાલ', 'તુલસીક્યારો', 'સત્યની શોધમાં', 'પુરાતન જ્યોત', 'સૌરઠ તારા વહેતા પાણી' જેવી નવલકથા, ટૂંકીવાર્તા વગેરેમાં તેમની સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ શક્તિ, લોકબોલીનો સમુચિત વિનિયોગ જેવા ગુણો નજરે પડે છે. 'સૌરાષ્ટ્રની સ્વદ્વાર', 'સૌરઠી બહારવટિયા (ભાગ ૧ થી ૩)', 'રંગ છે બારોડ', 'દરિયા પારના બહારવટિયા' લોકકથાઓમાં મેઘાણીનો સંપાદિત દબકાર જેમાં બાળકોને બોલકી ધારદાર શૈલીનું સ્વસ્વભાવું આપવાય બનાવે છે. સાહિત્ય ક્ષેત્રે વિવિધ પ્રકારનું કૃત્ય બહુ ઈ.સ. ૧૯૨૮ માં મેઘાણીને 'વૃજાજિતરામ સુવર્ણચંદ્રક' અનાયત કરાયો હતો. 'માહાસાઈના દીવા' પ્રસંગે કથાર્થો રવિશંકર મહારાજના આમાજ સંવાના પ્રસંગો દર્શાવતું પ્રેરક પુસ્તક છે.

કવિ

સમયરંગનાં કાવ્યોની મૈદાણી બરાબર સમજતા હતા. એ એમને માટે એક પ્રાત્ન 'દર્મ' હતી. એમણે કાવ્યરચનાની શુભચિંતાની બાલ-કિશોરકાવ્યોથી કરી હતી, જેમાં નવા યુગની ભાવનાઓ દાખલ કરવાનો મૈદાણીનો પ્રયત્ન હતો. પણ એ કંઈ સમયરંગનાં કાવ્યો ન હતાં. પછીથી પણ 'એકતાઓ' ચાના નિવેદનમાં મૈદાણી દર્શાવે છે. તેમ એમને એકાગ્રિગમ સ્વસ્થ, આલેખમુદત બને છે, એમની શુભચિંતા કંઈક શુદ્ધ તાકે છે. એને સુહમ-ગાહન, કદો કે સ્નાતન, ભાવોને આલેખવાની એ બાધ ભીડે છે. મૈદાણી કૈવળ સમયરંગમાં ઝબકીલાયેલા કવિ કે સ્નાતન, ભાવોને આલેખવાની એ બાધ ભીડે છે. મૈદાણી કૈવળ સમયરંગમાં ઝબકીલાયેલા કવિ નથી જ, એ લક્ષમાં રહેવું જોઈએ. આ બધા તાંતડાઓને જુદા પાડીને એવાથી મૈદાણીને વધુ ન્યાય થવા સંભવ છે. અહીં રામપ્રસાદ શુક્લ જીવાના લેખમાં એમ કામ થયું પણ છે.

મૈદાણી લોકાભિમુખ કવિ છે. આ લોકાભિમુખતાને કારણે એ લોકગ્રાહ્ય સમતલ ભાવોમાં રમે છે. સંવેદનોની વૈચકિતકતા એને કવિતા પરત્વેની કવિની એકલયાત્રાને વીસરી ગયા છે. કંઈક દોરા રંગનો આશ્રય લે છે. ધ્યાનનાત્મકતાને સ્થાને પ્રકટતા - અભિધાપરાયણતા અને બૌલકબળમાં સરે છે. એને પ્રસ્તાર પણ વહેરે છે. એવી ટકોરી સમજી થઈ છે. એ નિરાધાર નથી. નવા વર્ષને નિમિત્તે લખાયેલી અપ્રસિદ્ધ પ્રથમ કૃતિ તથા 'દીવડો ઝાંખો બાલ' એ પ્રસિદ્ધ પ્રથમ કૃતિ બતાવે છે. કે મૈદાણીએ કવિતાઓનો આરંભ નો અંગત સંવેદનની અભિવ્યક્તિથી કર્યો છે. એને પછીથી પણ એવાં ધોડાં કાવ્યો એમના દુષ્ટે સ્થાપાં કર્યાં છે. 'એકતાઓ'ની ઉત્કૃષ્ટ લેખાની કૃતિઓ પણ વૈચકિતક સંવેદનની ભૂમિકા પર ઉભેલી છે. એમ કહેવાય - એ મૂળમાં પરસંવેદન દીવ તોયે એને પોતીશાં બનાવવામાં આપ્યાં છે. પણ ત્યાંયે અભિવ્યક્તિ-તરફ માટે ભાગે લોકાભિમુખતાની મુદ્રા છે. - એમાં લોકાભીને

ચારણી હંદુપોનો, લોકવાણીની હટાચોનો તથા અન્ય લોકનત્વોનો વિનિયોગ છે, જેમ યુગવંદનનાં કાવ્યોમાં પણ બન્યું છે.

કવિતા એ સામાજિક ઘટના નથી, એનો વિષય વૈયક્તિક સંબોધન જ હોય જાડે અને કવિતાનું ત્યાગાકર્મ પણ કવિનું વિશિષ્ટ હોય એવી વ્યાધુનિક સાહિત્યદષ્ટિને મેઘાણીની કવિતાથી નિરૂપા થાય તો તે સમમય એવું છે. પણ મેઘાણીની એ સાહિત્યદષ્ટિ જ ન હોય તો શું થાય ? સમગ્ર ગાંધીયુગમાં આ સાહિત્યદષ્ટિ પ્રવર્તે છે ખરી ? ગાંધીજી અને બલવંતરાય એ બે ભિન્ન પ્રકારનાં વ્યક્તિત્વોના બંધાનો આશ્રય લઈને ચાલતી એ યુગની કવિતામાં સમાવત્તિમુખ્યતાની સાથે વિશ્વવેદ પ્રધાનતા હતી. મેઘાણીએ એટલો ચીતો ચાતર્યો કે એમણે વિશ્વવેદ પ્રધાનતાને સ્થાને ભાવપ્રધાનતાનો આશ્રય લીધો. અને સંસ્કૃતવૃત્તો તથા શિષ્ટ સંસ્કૃતાદ્ય બાનીને સ્થાને લોકવાણીનો તથા લોકવાણીનો વિનિયોગ કર્યો. આથી મેઘાણી અર્વાચીન કવિતાના પ્રતિનિધિ ન ગણાય તો કંઈ વાંધો નહીં. પણ એમનું માનસ અર્વાચીન છે. એની નોંધ તો લેવી જ એઈએ અને મનસ્પુલાલ ઝવેરી એ નોંધ લે છે.

મેઘાણીએ અપ્રસિદ્ધ પ્રથમ કાવ્ય સંસ્કૃત વૃત્તમાં લખેલું છે. પછીથી પણ એમણે અત્યારનવાર સંસ્કૃત વૃત્તનો ઉપયોગ કર્યો છે. એમાં ક્યાંક ક્યાંક એટલી ગઈ હોય તોયે સંસ્કૃત વૃત્તો એમને સિદ્ધ નથી એવું નથી. જ્યંત પાલક તેમજ ઉમાશંકર એથી જેવાને પણ મેઘાણીની હંદસિદ્ધિ ધ્યાનાર્હુ લાગી છે અને એમણે હંદોબદ્ધ કાવ્યો લખવાનું જ રાખ્યું હોત તો એમાં એ ઉત્કૃષ્ટ જાણે આથી જાણ્યા હોત એવી એમને અભિપ્રાય છે.

આ સાથે જ એ યાદ રાખવું એઈએ કે મેઘાણીની કવિતા લોકકવિતા તરફ ક્ષતિ કરતી કવિતા છે. પણ એ લોકકવિતા નથી. લોકકવિતા કંઈ પરંપરાએ સંમાર્જન પામતી જઈ કઈ રીતે સિદ્ધ થાય છે એ મેઘાણી સારી રીતે સમજે છે. કોશિયો પણ સમજી જાડે એવા સાહિત્યની ગાંધીજીની અપેક્ષાની સાંધી નિહર મેઘાણી હતા. એમ લુપ્તનાત્મક દષ્ટિથી ભલે કહીએ, મેઘાણીની કેટલી કવિતા કોશિયો કે એ પ્રકારનો લોકવર્ગ સમજી માણી જાડે એ જાણવાનું એ, જેમ ગાંધીજીનાં કેટલાં લખાણો કોશિયા અનુદા પહોંચી જાડે એ પણ

શીઘ્રવાનું રહે. મૈદાહીમાં મનોભાવો તેમજ અભિપ્રાયકત બંનેમાં શિષ્ટવર્ગીય અંગ, અનિવાર્યપણે છે. દમ્પ યાદિહ બતાવે છે. તેમ શિષ્ટ અને લોક વચ્ચે રહેતું બનવા ચાહે છે.

મૈદાહીની કવિતામાં પ્રચારકતા દીવાની ફરિયાદ કેટલીક વાર સંભળાય છે. મૈદાહીની કેટલીક પસંદગીઓ અને કેટલાક પદ્યપાત્રો જરૂર છે. એમણે પોતાને જે બતાવવાનું છે તે છૂટીને પણ બતાવ્યું છે પણ સીદું વિચારકથન ત્યાં જ કર્યું છે. ક્રમ્ય અથવા દરિદ્ર્યે શમપ્રસાદ શુકલને મૈદાહીની કવિતા પર પ્રચારનો અણિપ થાય છે તે ખોટું છે એમ લખ્યું છે તો વળી પ્રવીણ દક્ષુને સમગ્ર ત્રીસીની કવિતામાં મિશનરી પ્રચારકના ઉત્સાહનું તત્વ પ્રધાન બની ગયું છે લાગે છે. અંતે એ બધા કવિતામાં યુનાનાનું તત્વ ખરું ને ?

મૈદાહીનું કવિત્વ શું નૈસર્ગિક છે ખરું ? એક એવો વ્યાપક અભિપ્રાય છે કે મૈદાહીની સર્જકતા મૌલિક નહીં પણ ઉત્તરોત્થ છે, એમની વિશેષ પ્રતિનિર્માણ શક્તિ છે, એમને કોઈને કોઈ આધારબીજ ની જરૂર રહે છે. મૂળને સ્વાયં શ્રી બતાવવાની શક્તિ મૈદાહીમાં પુષ્કળ છે. પણ એમના અનુવાદો તથા અનુકૃતિઓને મુકાબલે એમની સ્વતંત્ર કૃતિઓ નિર્બલ છે. આ અભિપ્રાયની પરીણાનો આશો માર્ગ તો એ જ દોષ ગણે છે કે મૈદાહીની જે કંઈ સ્વપ્રેરિત કવિતા છે એની અલાયદી તપાસ થાય. અહીં શમપ્રસાદ શુકલ અને દુમંત દેસાઈએ એ ઉપદ્રમ સ્વીકારીને એક કરવા જેવું કામ કર્યું છે. એમનો નિષ્કર્ષ એવો છે કે મૈદાહી સ્વકીય પ્રતિભાસંપન્ન કવિ છે. અને એમનું સ્વતંત્ર કાવ્યસર્જન મુકાબલે અંતે દોષા છતાં અર્થાત્મીન યુનાના એક પ્રભાવશાળી કવિ તરીકે એમને સ્થાપિત કરે એવું છે.

પણ મૈદાહીએ સ્વીન્દ્રનાથનું અદભ્ય આકર્ષણ અનુભવ્યું છે. પરમ નિહાઈ એમણે સ્વીન્દ્રનાથની કવિતાના અનુવાદો કર્યા છે. અને પોતાની સર્વ શક્તિ કામે લગાડી છે એ વાત પણ અચ્છેલીજ સાચી છે. સ્વીન્દ્ર-કવિતાના મૈદાહીના અનુવાદો જ વિખાળ ગુજરાતી સમાજ સુદા પહોંચી ગયા છે. ભીનાભાઈ પટેલ કહે છે. તેમ નાગીનદાસ પારેખના 'અધિકૃત' પદ્ય - અનુવાદો પણ વ્યાપક સ્વીકૃતિ પામ્યા નથી. તો આનું કારણ શું તે વિચારવું જોઈએ.

આનું કારણ મૈદાહીની અનુવાદપદ્ધતિમાં જ રહેલું માનવું
 મૈદાહી. અનુવાદની જુદીજુદી પદ્ધતિઓ હોય છે. અર્થને દરેક પદ્ધતિમાં
 કશુંક ને કશુંક ગુમાવવાનું થતું હોય છે અને કવિતા તો અર્થનો પદાર્થ
 છે જે અનુવાદમાં લુપ્ત થઈ જાય છે. અર્થને કોઈ રીતે રક્ષા કરી શકાય છે. ટાગોરે પોતે
 કરેલા પોતાની કવિતાના અંગ્રેજી પદ્ય-ગદ્ય અનુવાદોમાંથી હાજીબાજી
 અર્થની કવિપ્રતિભાને નુકસાન કરનારાં નીવડ્યા હોય (મૌલાભાઈ
 પટેલ, ૧, ૫૫૮) તો કવિતાનો અનુવાદ કરવાનું કામ કેટલું વિકટ છે એ
 સમજાય જાય છે.

મૈદાહીથી શબ્દશઃ અનુવાદની પદ્ધતિ સ્વીકારી નથી -
 પદ્ય અનુવાદમાં અર્થને જાકડ્ય પણ અર્થોહીનું હોય છે. મૂળનો ભાવ અત્યંત સ્પષ્ટ
 કરીને પોતાની ગુજરાતી વાણીમાં મૂકવાનો અર્થનો પ્રયાસ છે - અર્થ અનુવાદ
 છે અર્થ ન લાગે એ રીતે. કવિયત્ત રીતે અર્થને અવલોક્ય ઉમેરણ
 કરવાની અર્થને ગુજરાતી કે સંસ્કૃત વાતાવરણની લક્ષણ ધોરણની
 છૂટ લીધા છે. અર્થના અનુવાદો રૂપાંતરની નજીક પહોંચી છે. અર્થને
 પદ્યવાદનું પણ લોકહાલીનું - વ્યાપક ગૈયતને અવગણી અર્થને
 સ્વીકાર્યું છે, મૈદાહીની નજર અર્થને અનુવાદ કાવ્યરસિદ્ધિ નથી, વિશાળ
 ગુજરાતી સમાજ છે. અર્થને જાકડ્ય કરે. અર્થને પોતીડી લાગે એવો રૂપે
 ટાગોરની કવિતાને મૂકવાની અર્થને ગૈયત છે. અર્થને અર્થને
 પરિપૂર્ણ છે અર્થ, અર્થગિયારેક મહિનામાં જ 'સ્વીન્ડલર' ની બીજી
 અર્થવૃત્તિ કરવાની થયેલી અર્થ મૈદાહીને અર્થને અર્થને, મૈદાહીથી
 અર્થને, "હું અનુવાદ છું." (૧, ૩૬૫) અર્થને અનુવાદ અર્થને અર્થને
 છે. અર્થને અર્થને પણ સ્વીકારવું મૈદાહી.

મૈદાહીથી પોતાની અનુવાદની પદ્ધતિ ઠીકને સમજાવી
 છે. (૧, ૩૬૧-૬૫) "અનુવાદનો અર્થ આ અર્થ પ્રકાર છે" એ અર્થને
 વાત અર્થને નહીં સ્વીકારી અર્થને, પણ અનુવાદનો અર્થ પણ અર્થને
 પ્રકાર છે. અર્થને જરૂર સ્વીકારવું મૈદાહી અર્થને અર્થને અર્થને
 ભાવ અર્થને અર્થને અર્થને અર્થને અર્થને મૈદાહી. મૌલાભાઈ
 પટેલ સ્વીકારે છે કે મૈદાહી સ્વીન્ડલર કવિતાના અર્થને પામ્યા છે.
 (૧, ૫૫૮) અર્થને અર્થને પણ અર્થને અર્થને અર્થને અર્થને અર્થને
 અર્થને અર્થને અર્થને, અર્થને અર્થને અર્થને અર્થને અર્થને અર્થને

ને વીજાતમાં ઓવા ફેરફાર જડે છે કે જે સ્વીન્ડર કવિતાના અભ્યાસની
 સીને ખૂંચી છે. મેઘાણી યોગ લોલકા બન્યા હોય એવું લાગ્યું છે.
 શ્રેષ્ઠ સામે કૈયાક ફેરફાર- ઉમેરણ મર્મવેદક પણ લાગ્યાં છે. પણ
 અભ્યાસીઓનો મોયે વાંદો મેઘાણીએ સ્વીન્ડરનાથની કવિતાની ઇલાસતનો
 એનો અલ્લસંગીતનો અને લયનર્તનનો ખ્યાલ નથી કર્યો એની સામે છે.
 (જુઓ 'મૌલાનાઈ પરેલ, ૧, ૫૫૬) બ્રાહ્મી 'ભાષા સ્મૃતિ તત્સમપ્રદાન' છે.
 મેઘાણી તળપદી ગુજરાતી વાકીને અભ્યાસ્ય લે છે. જેમાં તત્સમતામં દેહું
 એવું અધાન છે. 'મૌલાનાઈ પરેલ' કહે છે. તેમ ગુજરાતીમાં
 તત્સમપ્રદાનતાની નખુક જરૂર સ્ત્રી શાસ્ત્ર (૧, ૫૬૧) પણ મેઘાણીએ
 જે લોકગમ્ય શાસ્ત્ર સ્વીકાર્યું છે એમાં એ કહેવું બંધ બેસે એ
 પ્રશ્ન છે. બંગાળીના જે વિશિષ્ટ લયબંધ છે એની નખુક વહેવાનું
 પણ આ શાસ્ત્રમાં શિષ્ટ નથી જણાતું. એને કહેવી હોય તો
 અનિવાર્ય દુનિ સ્ત્રી શાસ્ત્ર. એ બધું સાધ્યવનારી અનુવાદની
 રીતિ ગુદી જ હોય.

નૂર્મદ અને દલપત તેમના જમાનાના લોકપ્રિય કવિઓ હતા.
 કલાધી અને ન્દુનાલાલને પણ સારી લોકપ્રિયતા સાંપડી હતી.
 પરંતુ લોકોને તેમની જ પસંદાપ્રાપ્ત દુલકમાં જૂનાં લોકગીતો અને
 નવાં દેશભક્તિનાં શાલો પોતાના મીઠા અને સ્વહૃદતા બુલંદ અવાજે
 ગાઈ અંભાળીને લેતા જી મૂકનાર એક અને અદ્વિતીય કવિ તો
 મેઘાણી જ થઈ ગયા. અર્વાચીન યુગના સમગ્ર પર પર એક મેઘાણી
 જ એવા કવિ થઈ ગયા જેમણે 'યુગકવિ' અને 'રાષ્ટ્રીય ગાયક' નાં
 બિરુદો કમાવી આપે તેવા, જન્મના કવિ તરીકે ઉત્તમ કર્તવ્ય બ્રહ્મવ્યું
 હતું. મેઘાણીએ લોકજુન અને લોકસંસ્કૃતિ સાથે કવિતામં શ્રેષ્ઠી આપી.
 તેમના મીઠા અને સ્વહૃદતા મેઘાણીએ અવાજે ગુજરાત- સૌરાષ્ટ્રને
 ઘેરું કરેલું.

મેઘાણી નામશિષ્ય સૌરથી સાહિત્યકાર હતા. સુરવાલ,
 ઝૂલો, બાંડી અને પાઠલ લીલું ભરકતું હોય મે વાળની એક ભર
 અવાજ આવી એ રીતે બાંધેલી સાજો તેમનો પહેરવેશ. માથે
 કલાત્મક રીતે એવીલાં એવીલાં, આંખો ગેબમાં ઉંડું જોતી હોય
 તેવી કંઈક વિદાદભરી, પણ અર્દ, અવાજ મેઘાણી ગાંભીર અને

મંદ્ર. સૌરાષ્ટ્રની મીઠાણ ને વહુલપત્તર્યુ વર્તન . વાહીમાં કુદરતી લેજ ને માધુર્ય. વિવેક, નમ્રતા અને સ્વમાન તેમના સ્વભાવનાં ખાસ લક્ષણો. પદ્મેથી વારમાળ પ્રકૃતિમા, પણ ઉચ્ચ ભાવના અને ઉમદા વિચારોની સ્થાવિલક્ષિમાં દરિયાનો દુદાવાર દેખાડે. લોકદુદ્યને સ્થમચાલી મૂકે તેવું બળ તેમના વક્તૃત્વમાં દરિયાનો પણ તેનો નાજુકાઈ ને વિવેકથી ઉપયોગ કરી જાયે. સાહિત્ય, વક્તૃત્વ ને કલા લોકોને ઉચ્ચે લઈ જવા માટે જે એ સૃષ્ટિથી તેમની સ્વાસ્વત પ્રવૃત્તિ પ્રેરાયેલી હતી.

અંગ્રેજી અને બંગાળી સાહિત્યનો સ્વાસ્વાદ પામેલા મેઘાણીને તલપદા સોરઠી સાહિત્યની લાનીએ લોકસાહિત્યની જોધમાં સૌરાષ્ટ્રના ગામડે ગામડે સ્પષ્ટા અને તેમની મારકત ચારણી, બાલોટો, ભરવાડો, ભજનિડો, શાવણ દુધા ભરચરીઓ, ઠાહીઓ, દાબડી દાદીમઓ અને ગૃહિણીઓ પાસે લોકગીતોનો ખમ્મનો ખોલાવ્યો ત્યારે જ એને જંપ વડ્યો. આ રીતે એકઠી કરેલી લોકકથાઓમાં મીઠી બાળવાતો છે, જૂના વરવેવારની સંસ્કાર કથાઓ અને બહુરવટિયાની ગોધ કથાઓ છે. પવિત્ર વ્રતકથાઓ છે. કેરલીક સુંદર ગીતકથાઓ છે. અને ભૂતકાળની કેરલીક પ્રેરક કથાઓ તેમજ સંતકથાઓ પણ છે. લોકગીતોમાં સ્ત્રીઓના કંઠમાં પરંપરાથી જળાયેલાં દુલરકાં અને બાળગીતો, ઋતુગીતો, કુટુંબજીવનનાં ગીતો અને પ્રેરક કાનગોષીનાં, કીડાગીતો, વિનોદગીતો, પ્રેમગીતો, ઈતિહાસગીતો, દામ્પત્યગીતો, નવરાત્રિનાં ગીતો, અને પ્રેરક રાસકાઓનો સમાવેશ થાય છે. ઉપરાંત લગ્નગીતો અને દુદા પણ છે. અંત: સ્ફુરણથી મેઘાણીએ કરેલું આ કાર્ય તેમના સ્વસ્થજીવનની મદુન સિદ્ધિરૂપ છે. સૌરાષ્ટ્રના ખમીરવંતા ઈતિહાસને અને તેની પ્રજાના બળવાન વ્યક્તિત્વને પુનર્જિવિત કરવાનું શ્રેય લોકસાહિત્યના ઉદ્ધારક મેઘાણીને ફાલે જાય છે.

મેઘાણીએ બીજું કશું ન લખ્યું હોત તો પણ તેમના આ મહાભારત કાર્યે તેમને ચિરકાલીન કીર્તિ સ્પષ્ટાવી હોત.

◆◆◆ નવલકથા ◆◆◆

મૈદાણીની કવિતાથી નવલકથામાં પ્રેવજતાં વ્યાપકો જાણે એક જુદી દુનિયામાં પ્રવેશતા રીઠએ એમ લાગે છે. દિનેશ 'કોહારી નીલે છે તેમ કવિતાની જેમ નવલકથા 'યુગવંદના' માટે પ્રયોજાયેલી નથી. (૨, પૃ. ૧૨) કવિતામાં જેના નાશ સંભલાતા દ્વારા તે સ્વાતંત્ર્યપ્રીતિ, વાહ્યભક્તિ એવે ઈલિનજનવાત્સલ્યના ભાવો અહીં શોધવા માટે મરુનત કરવી પડે એવું છે. કવિતામાં મુખ્ય ભાવનાઓલતાને વ્યાવેશ દુનો. અહીં વાત્સલ્યભુવનનાં વિવિધ પરિણામો ઉપસ્થાવવાને એક ગંભીર પ્રયાસ છે. રાષ્ટ્રીય શાવર અહીં સમાજ નિરીક્ષક - સમાજમીમાંસક બને છે. કવિતા અભિવ્યક્તિસિ પરત્વે લોકસાહિત્યનો પ્રબલ પ્રભાવ વ્યક્ત કરતી હતી. અહીંનું તો કથાસ્વરૂપ જ પાવ્યાત્ય છે. એમ પ્રસંગોપાત્ત લોકવાહી એને લોકસંસ્કારના વિનિયોગ સિવાય લોકસાહિત્ય આદે ક્યું સીદું અનુસંધાન નથી.

મૈદાણીની ત્રણ નવલકથાઓ એતિહાસિક છે. બાકીની દર્શીય - રૂપાંતરિત સુદ્ધાં સામાજિક છે. 'નિરંજન' વ્યાપકો ત્યાં અચિત્તલક્ષી કે વ્યક્તિલક્ષી નવલકથાનો પ્રથમ કલ્પો હોવાનું કહી શકાય - એમાં વિવિધ ઘટનાઓ હોવા છતાં એ ઘટનાઓ કરતાં એના નિરંજન પર પડતા આઘાત - પ્રત્યાઘાતો વધારે મહત્વના છે - દિનેશ કોહારી, (૨, પૃ. ૧૫૮) તો બીજી બાજુથી એ પ્રથમપ્રધાન નવલકથા પણ બનવા જાય છે. લગ્નભુવન અંગેનું એક 'વિચિત્ર' દર્શન એમાં સ્પષ્ટ થયું છે. 'વૈવિચાલ' એને 'તુલસીજ્વારો' કુટુંબભુવનની જૂની-નવી પ્રકાશીઓની અથડામણને વિષય કરતી નવલકથાઓ છે. આ ત્રણે નવલકથાઓ આ રીતે મધ્યમવર્ગીય સમાજની કોરલીક પોતીકી સમસ્યાનું આલેખન કરે છે.

રૂપાંતરિત નવલકથાઓની પરસંદગી પણ એના વિષયોને કારણે થઈ હોય એવું દેખાય છે. આપત્ત સિંકલેર પોતે કલાલક્ષી નહીં. વ્યૈલક્ષી નવલકાર છે. એની જે બે નવલકથાઓને મૈદાણીએ રૂપાંતરિત કરી એ કોઈ ઉંચી કોરિની નવલકથાઓ હોવાનું એ પોતે

પણ માનતા નથી. 'સત્યની શોધમાં' ના સમાજવાદી વિચાર સંભારે મૈદાણીને વ્યાકર્ષા છે એ સ્પષ્ટ રીતે સમજાય ચૂકું છે. 'બીડેલાં દ્વાર' પરત્વે તો મૈદાણી સ્વીકારે છે કે એમાંનું નારીશ્રુવનની કારમી વ્યક્તિપરીક્ષા સમી પ્રસવવેદનાનું સાક્ષાત્કારક વ્યાલેખન એની વ્યનુકૃતિ વ્યવહારમાં વધુ ને વધુ વ્યાકર્ષક તત્વ બન્યું હતું. (૧, ૧૨) વ્યાલ બે નવલકથાઓ, વ્યામ, સામાજિક વિષયને સ્પર્શે છે. 'અપરાધ' ચરિત્રલક્ષી બનવા જાય છે. એની ભૂમિકા વ્યવેદ્ય સંબંધના સામાજિક ગુનાની છે.

વ્યા બધું વસ્તુચરના પરત્વે મૈદાણીની નિર્બળતાની સંકેત* રહે. વિશ્વનાથ ભટ્ટે કહ્યું છે તે સાચું છે કે "મૈદાણીની કલાનું મુખ્ય બળ વસ્તુસંકલના, માનસવિશ્લેષણ કે ચિંતન નથી, પણ વાતાવરણસર્જન છે". (૨, ૫૪) મૈદાણીનો વસ્તુવહાર ઘટ્ટ નથી હોતો, એમાં શિથિલતા, અસંગતિ ને અપ્રતીતિ - કરતાનાં સ્થાનો શોધવામાં ઝાઝુ મુઠકૈલી પડે ચૂકું નથી. મૈદાણીની નવલકથાઓના વ્યંત તો દર્શાવે સમીક્ષકોને અસંતોષકારક લાગ્યા છે, નવલકથાની એક ચુસ્ત એકાત્મક વ્યાકૃતિ સિદ્ધ કરવાને બદલે મૈદાણી, પ્રમોદકુમાર પરેલ કહે છે તેમ, વીચક વૃત્તાંતોને સ્વતંત્રપડો બિલવવામાં વધુ વ્યય લે છે એને એમની નવલકથાઓનાં અસંખ્ય પ્રકરણો અલગઅલગ રીતે એનાં સુરેખ અને એકાગ્ર સર્જકતાઓને સુખદ પરિચય આપે છે. (૨, ૪૫) અહીં સમીક્ષકો અવગણનાએ એવાં પ્રકરણોની નોંધ લેતાપણ દેખાય છે.

વ્યામ છતાં, 'વેવિબાળ', 'તુલસીકથારો' એને 'વસુંદરાનાં વહુલાં - દવલાં' જેવી નવલકથાઓ એના ઉચ્ચિત્તથના દીરથી એકંદરે ગ્રધત રહી છે. એને એની શિથિલતાઓ ઝાઝુ અપે આવતી નથી, તો 'સોરઠ', તારાં વહેતાં પાણીમાં તો સંદિકાળનું એક વાતાવરણ દર્શાવવાનો હેતુ હોવાથી છૂટક લાગતા વૃત્તાંતો પણ બહુધા એમાં ઉચ્ચરક બની પોતાની સાર્થકતા સિદ્ધ કરતા અનુભવાય છે. પરંતુ 'પ્રભુ પદાર્થ' જેવી નવલકથા પરત્વે તો ટકાવંત મુકલને કહેવાનું પ્રાપ્ત થાય છે કે એ "નવલકથા ગદી" પણ સંસ્કાર - વિગ્રાહી બને છે." એમાં "કથાની સંપૂર્ણ, પાત્રપાત્રનાં, પ્રસંગપ્રસંગનાં

ઔચિત્ય ને વિશ્વાસ, અમનું અભ્યાસ વધુ કે ઘટિનું અધિકત્વ નથી." (૨, ૨૨૬) ઔચિત્યસિદ્ધિ નવલકથાઓમાંથી 'ગુજરાતનો જય' માં ઈતિહાસને વડાદાર વહેવાના પ્રયત્નને કારણે મેઘાણી, દાનોપાદાનને પૂરતો વિવેક બતાવી શક્યા નથી એવી દૃષ્ટાંત ઠકરિયાની અભિપ્રાય છે. (૨, ૮૮-૯૯), તો 'સમરાંગણ' અથવા 'રા' 'ગંગાજલિયો' દંત કથાઓનો ઘણો ઘણો અભ્યાસ લઈ ઔચિત્યસિદ્ધિ વાસ્તવને મૂર્ત કરવામાં ઉછી ઉત્તરી પ્રમોદકુમાર પરિણને લાગી છે. (૨, ૨૩-૨૫), આ નિરીક્ષણો નિવાદાર છે. એમ નહીં કહી શકાય.

મેઘાણીએ કુલ તેજ નવલકથાઓ લખી છે. અમેરિકન લેખક અચારન સિંગલેરની 'સેમ્યુઅલ ઇ સીકર' નામની કથાના મુખ્ય વૃત્તાંતનો આધાર લઈ ૧૯૩૨માં મેઘાણીએ 'સત્યની શોધમાં' નવલકથા રચી. નવલકથાલેખનનો તેમનો પ્રથમ પ્રયત્ન તે આ રૂપાંતરિત નવલકથા. બિલકુલ મૌલિક અથવા સ્વતંત્ર કથાવસ્તુ લઈને તેમણે ૧૯૩૬ માં 'નિરંજન' નામે પ્રથમ સામાજિક નવલકથા લખી. એ કથાના પ્રકાશન પછી ૧૯૩૭ થી ૧૯૪૪ના સતેક વર્ષના ગાળામાં 'સોરઠ', 'નારાં વહેતાં પાણી', 'વસુંદરામાં વહુલાં દલલાં', 'અપરાધ', 'સમરાંગણ', 'રા', 'ગંગાજલિયો', 'બીડેલાં દાર', 'લેવિશાળ', 'તુલસી-જ્યારી', 'ગુજરાતનો જય ભાગ ૧' અથવા '૨' અથવા 'પ્રભુ પદાર્યા' - એ નવલકથાઓ તેમણે પ્રગટ કરી. ૧૯૪૬ માં 'ઉર્મિ' માટે તેઓ 'કાલચક્ર'ની આરંભ કરે છે. ઇમનસીલે, તેમના અકાલ અવસાનને કારણે એ ઈતિ અધૂરી જ રહી જવા પામી છે.

... લોડશાહિત્ય ...

મૈદાણીના લોડશાહિત્ય વિષયક કાર્યનું ખરું, ખૂટું મૂલ્યાંકન કરવામાં કેટલીક મુશ્કેલી છે. આપણી પાસે આવે છે તે જેટલું મુશ્કેલ પાડ. આપણી તો અને આદારે મૈદાણીના કાર્યને મૂલવીએ, પણ મૈદાણીએ આ સામગ્રી કેવી રચના કરી છે તે કેવા ઉદ્યોગથી, લોકગુણ આપે કેવા સ્વચ્છ અને યજ્ઞને અને જોખનું દુષ્ટપાર ખાલવાની કેવી નૈસર્ગિક આવડતથી ભરી પુરી છે અને તે જાણીએ ત્યાં જુદા મૈદાણીના કાર્યનું મૂલ્યાંકન વધુ કરું જ રહે છે. અદભૂત મૈદાણીએ પોતાની પ્રવાસકાળે આપી રાંચકાપોથી તો પાતાં આપણી સમગ્ર જુલનાં કર્યાં, જે ઘડાં તો હુકુ પણ અપ્રકાશિત છે. આ પ્રકારનો મૈદાણીના કાર્યને અને આલેખ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં મૂડવામાં અને મૈદાણીના કાર્યની વિશેષતા પારખવામાં ઘણી અદ્ય પુરી છે અને માં જાંડા નથી.

મૈદાણીના લોડશાહિત્યવિષયક કાર્યનું અને વિલક્ષણ પાસું છે અને મોટું અવધુરું પુરીને અને પ્રત્યક્ષ સૂચના. લોડશાહિત્ય અંકાદક પાસે આ અપેક્ષિત નથી હોતું અને સૂચનાતની ડલા ફોવી અને તો ઘણી વિચલ વસ્તુ છે. મૈદાણીની આ વિશિષ્ટ કાલિને વિશાળ પ્રમાણે લોડશાહિત્યને - લોડ-અંકમાં અભિજ્ઞતા અને સ્વ ડેવલપવાનું એક ઘડું મોટું કામ કર્યું છે. આ ડોકુડતની લાવપૂર્વક અને અહીં લાવપૂર્વક જે રે નોંધ લેવાયેલી છે. પણ દુલગિયાં મૈદાણીની પ્રત્યક્ષ સૂચનામાં દવાન મુદ્દાનો લાભ પ્રાપ્ત નથી. અને તે અને મનો સૂચનાતની ડલાનાં વિતલેષક-વિવેચનની આમગ્રી ઉપલબ્ધ નથી. અને તે અને મનો સૂચનાતની ડલાનાં વિતલેષક-વિવેચનની આમગ્રી ઉપલબ્ધ નથી અને કહેવાય.

લોડશાહિત્યના અંકાદક કાર્યમાં મૈદાણી ઉદ્દેશ્યથી પ્રેરણા અને જરાબર લક્ષમાં લેવામાં તે આપે તો અને અને અન્યાય પવાનાં અંભવ રહે છે. આ આ કાર્યમાં અન્યાયલક્ષી દર્શિથી પ્રેરણા નથી. અને મનું

પ્રયાજન સ્થાનિત ઈતિહાસ અને લોકસંસ્કારની. પરિચય સમયા-પરાયવાનું
 હું. વિજયરાય વેદી મેઘાણીને આંદિત્યાર તરીકે મેંડા સંસ્કૃતિતંકારે કહ્યા
 છે. તે આ વર્ષમાં ઘડું બાંધું છે. વિકાંવં પ્રમલ્લો બુદ્ધિ લોકસાહિત્ય
 અને આમાં પ્રીતીકંકત યતા ઈતિહાસ અને સંસ્કારજીવનનાં પરિચય
 પડીઆડવાનું ડામ લોકસાહિત્ય સંપાદનનાં યતા ઈતિહાસ અને સંસ્કાર
 જીવનનાં પરિચય પડીઆડવાનું ડામ લોકસાહિ સંપાદનનાં ચુસ્ત આસ્ત્રીય
 દારીડીને વલગવાથી ભાગ્યે જ ઘઈ જાડે. મેઘાણી પાસે દામદામ
 આસ્ત્રીય દામદામને વલગવાથી ભાગ્યે જ ઘઈ જાડે. પાંતાની આમગ્રીને
 લોકભાગ્યે વર્ષે સૂ કરવાની દીઠે આમગ્રી છાંડી નથી અને દેખાઈ આવે છે.
 અને આનું પરિજામ પડા દેખાય આવે છે.

મેઘાણીની લોકસાહિત્યવિષયક આમગ્રી પ્રવૃત્તિને જાયામાં લેવાનું
 ડામ વલગડું છે. આડી પુલ્કર વલગવાડરે અને ડામ સંકુપમાં પડા ઉચિત પરિષ્ટ.
 કુચથી સંકળનાથી પાર પાડ્યું છે. પડા મેઘાણીની આ પ્રવૃત્તિ તા કુદા કુદા
 વિભાગીના પ્રકારે કુદાકુદા છે. અને આ કુદાકુદા વિચારવા મેંડા. મેઘાણી
 સંપાદિત લોકસાહિત્યના વધારે લોકપ્રિય અને વિભાગને કયાઓતા છે.
 'સમદાર' કયાઓ, જડારવરિયા-કયાઓ, સંતચરિત્રા, ડીબીમા-દાદજી
 જારોરની વાતઓ અને વ્રતકયાઓના સમાવેશ થાય છે. આ આંડી પાયા
 ની પ્રકાર આંડી થાય છે. કે આ જદા 'લોકકયાઓ' કહેવાય જરી?
 દુસુભાઈ યાત્રાડે લોકકયાની વિભાવના સ્પષ્ટ કરી, આમાંથી કઈ બુદ્ધિ
 લોકકયા છે, કઈ ઈતિહાસકયા કે દંતકયા છે, કઈ અનિપ્રકયા છે તે જતાવી
 આપ્યું છે. પુલ્કર વલગવાડરે પણ આ કયાઓનું પાંતાની રીતે આંડ
 વગીકરણ કર્યું છે. મેઘાણી પાંતે પડા આ જદા બુદ્ધિ લોકકયાઓ
 ડીવાનું માનતા જડાતા નથી. 'સમદાર' કયાઓ, જડારવરિયા-
 કયાઓ અને સંતચરિત્રાને આ લોકકયા કરતાં વધારે તો ઈતિહાસ ને
 ચરિત્રા તરીકે આંખાય છે.

દાદાજી - જારોરની લોકકયાઓ પરત્વે મેઘાણી કહે છે કે આ
 "ને સ્વરૂપે ને ભાષામાં મને મળેલ છે ને સ્વરૂપ અને ભાષાને સંકળે
 મૂડવાની મારી દીઠે રહી છે" પણ આને દવાનિમુદડાયાંત્રની આડાયથી

અંગીકારને જે વૈજ્ઞાનિક સ્વીકાર્યાથી પ્રાપ્ત આમગ્રીને અભ્યર્થન મૂકે છે તે મેંદાડીથી ન જ થઈ શકે છે. આમગ્રીને અભ્યર્થન મૂકે છે. નીંદા અને રાંચડા નવા અને સંસ્કારગત - ભાષાગત વચ્ચેની અમીની અંતરપતા જ્યાં સુધા તર્ક મય ત્યાં સુધા અને જઈ શકે. ડયાબીને પોતાનું અભ્યાન ડલાવિદ્યાન ન અભ્યર્થન દ્વારા, મૂળની લગભગ નજીક રહેવાનું થયું દ્વારા નીંદા અંતરની પરંદગી, ગાંઠવડી ને ભાષાસંમાર્જનની આગ્રય લેવાની થયાં જ દ્વારા.

આમ, આ ડયાબીમાં લાંડ-તત્વ અને મેંદાડી તત્ત્વનું મિશ્રણ છે. આ ડયાબીને ડેરતું છે અને તપાસના મીટી વિષય છે. આ ડયાબી મારેના આધારી આમગ્રી ડેરતા પ્રાપ્ત છે અને પ્રશ્ન જરૂર થઈ શકે, પણ આ મિશ્રણ ગાંઠવડી ડેરતું ડગી પણ શકે, ડાઈ અંજીદડવૃત્તિથી કોઈ પણ શકે, પણ દેખાય છે કે આપણા વિવેચન આ ડયાબીના અવરૂપનિર્ધાર્ય પરત્વે જેટલો પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો છે. આંતરને આંતરની આમગ્રીની આંતરિક અમીજા મારે ઉઠાવ્યાં નથી. પુષ્ટર અંદરવાડરે જાસ્ય ડરીને પોતાના અમગ્રદબી લેખમાં દાખલાઓ આપી લાંડકયાબીની આમગ્રીને તપાસી છે અને 'અભ્યર્થન' ડયાબીના ડેરલાક કોલીલીદો પણ તારવી જતાવ્યા છે, જ્યંત ગાડીને 'અભ્યર્થન' માંના મેંદાડીના અર્જકડર્મને આંજીની જતાવવાની આંડ ડેરીલા ડરી છે. અને દરજાર પુંજ વાળાને પોતાની મગાડારીથી મેંદાડી-ડયાબીની ડાંડગી અને જાંઠગી પર ડેરલાંડ પ્રકાર પાડ્યા છે. પણ આ દિશામાં આ ગંધોના અધન અભ્યાસ - આધારિત વિસ્તૃત પ્રયાસો થવલ દુ જાડી છે. અનેક આધુનિક પામેલી 'અભ્યર્થન' ડયાબીને તો આંમાં થયેલા સુધારાવધારાનો દરિબે તપાસવાને પણ આ અવકાશ છે.

આ પ્રિવેદીએ ડેરીમા-દાદામુની વાતોને જાલકયાબી તરીકે મૂલવી છે અને મનસુખ અભ્યાસે દાદામુ-જારોટની વાતોને શિલ્પીવિદ્યાની દરિબે તપાસી છે, પણ આંમાં અભ્યાસ અંતરે આંતરિય અમીજાની છે, મેંદાડીના અંપાદન-અર્જક-ડર્મને અભ્યાસ પાડીને આંજીજતાવવાની નહીં.

આ ડયાબીમાંના મૂલ્યજાંઠની વિચાર થઈ શકે? જરૂર થઈ શકે, ડેમડે આ આમગ્રી દરતાવે છે. પણ આંમાં વિચાર મુદ્દભાષ્ય ને અડીલાવથી નહીં, તેમ આપણા મુગનાં મૂલ્યોનો અભિગ્રહ આપી

તર્જન પડા નહીં, પડા નરભય વૈજ્ઞાનિક કુદિલી ચલા દરે. મુનિકુમાર ભદ્રે
 જહારવરોના નીતિભાસ્ત્રાને જનાજર નખરુયું છે પડા વ્હ જે માને છે કે "હી
 જહારવરિયાનાં જુવનચરિત્રાં ડીઈ પડા દુષ્ટિષી વાંચવા વિચારવા યોગ્ય ફીય
 તી તે કેવળ નીતક દુષ્ટિ ન છે, જે દુષ્ટિ સિવાયનાં જદાં વાચનાં વ્હને લેખના
 કેવળ વ્યર્ષ ન છે." વ્હ જનાજર નથી. વ્હા વન્કુચિત્ત દુષ્ટિ છે. વ્હને વ્હા
 પ્રકારના આદિત્યના વિશ્વાસ પ્રયોજનની વ્હમાં વ્હગવડાના યાય છે.
 પ્રભુદાસ ઠડડરે 'વસદાર' ને જહારવરિયા - ઉચાવ્હાને મૂલ્યજીદની દુષ્ટિ
 વ્હ જરા તીકુડાનાથી તપાસી છે. વ્હ તપાસ વ્હકપડી છે. છતાં જોરી
 છે વ્હમ ભાગ્ય ન કહુવાય વ્હકું છે, પરંતુ વ્હ ગાંધાયુગનાં, અદિત્યાદિ
 મૂલ્યોનાં અભિગ્રહ તર્જને વ્હાવ્યા છે. તે તો જીવું ન થયું છે. પિત્તનાથ
 ભદ્રે વ્હ પ્રાચીન મૂલ્યજગતની મર્યાદાવ્હા દર્શાવવા છતાં વ્હમાંથી
 વ્હા યુગી પડા પ્રેરણા લેવા જેવું ડશુંડ છે. તેમ જતાવ્યું છે. તે
 સ્વભય અભિગમ કહુવાય.

પુસ્તુત: વ્હા ઉચાવ્હા નહીં, પ્રેઠાડીવ્હા વ્હાપડી વ્હમકુ
 દરેલું અદ્યું લોકસાહિત્ય ઈતિહાસ - અમાજવાસ્તાની દુષ્ટિવ્હા ઘડા
 અભ્યાસનાં નીતરે વ્હકું છે. અહીં તો અમ જાવા પૂરતા વ્હકેડે નાનકડા
 લેખ - નરીસમ પલાડાનાં જહારવરિયા જેવ્હા - વૈજ્ઞાના વૃત્તાંતને તપાસ તો
 લેખ અને જયમલ્લ પરમારનાં પ્રેઠાડીના જ્ઞાતાવાડદર્શન વિશ્વે ના
 તપાસનાં લેખ વ્હને જયમલ્લનાં - તથા કોઈ સજ્ઞાંજડમાં નિરીકુડાઈ છે.
 વ્હા વ્હંગે પ્રેઠાડીના પ્રવેશકો વ્હને વ્હાવ્યાનાં સિવાય વ્હાપડી પાર
 ડશુંડ નથી વ્હમ કહુવાય. પ્રેઠાડી અમજતા દુતા કે "કેવળ વ્હા ઉચાવ્હામાંથી
 નહી પડા વ્હ, લખનાં, પ્રતી, મર્મભાષિતાં, સેતરિવાંઈ, ડલાડારીગરી,
 ઈત્યાદિ આદિત્ય તેમજ જુવનનાં તમામ અંગોની છડાવટથી ન સારકી
 અસ્પૃશિતના ગુડાદીલકું નવનીત વલીવી વ્હાડાય." વ્હવાં વ્હકે ડરવાનાં
 મનોરથ વ્હમને દુતા. પડા દુલગિયાં વ્હ પાર પડ્યો નથી.

પ્રેઠાડીવ્હાંપાદિત લોકસાહિત્યની જરી વ્હમી આ લોકીયદાના
 અને પ્રેઠાડીના અંપાદન ડર્મના અંદર્ભમાં યાય તે ન ગડાયા. 'લોકસાહિત્ય'
 ને વ્હાને 'લોકવાક્ય' વ્હા વધારે યોગ્ય ગડાતી ફીય ત્યારે વ્હની

આદિત્યેક અમીજાનું મહત્વ ઊતરનું જાણાય. પણ મૈદાણી અંપાદન લોકઆદિત્યની અમીજા લોકવિદ્યાના અને મૈદાણીના અંપાદનકર્મ સંદર્ભમાં કરવા મારે અમીજાક લોકવિદ્યાના અલ્યાસી હોવો જોઈએ, લોકવાદ્યમયનો એનો પોતાનો આરો એવો પરિવાર હોવો જોઈએ અને મૈદાણી જેવી ઉદ્યમશીલતા પણ હોવી જોઈએ. મૈદાણીની અમીજા કરવા, ડાહ્યા ડાહ્યા અંદા અંદા મૈદાણી જેવી ઉદ્યમશીલતા હોવી જોઈએ. આપણી ત્યાં લોકવિદ્યાના પ્રજાકાર અને લોકવાદ્યમયનો નિરૂપણ પરિચય દ્વારાંવનાર, માડાઆ દુના અને આરે પણ છે. પરંતુ આ પ્રજાકારીને પરિચયને ગંભીર રીતે પ્રયોગને અને પૂરી ઉદ્યમશીલતાથી અમીજા કરવાનું બંધુ નથી અને ડાહ્યાક છે. વસ્તુલક્ષી આરુપીય અમીજાને અધાને ત્યાપકલાને અવલોકન અને મૂલ્યાંકન કરવાનું આપણને વધારે જામ છે ને શાવે છે. એમાં અદ્યુષ્ટા વસ્તુલક્ષી આરુપીય નિરૂપણો ગૂંચાઈ જાય તેનાથી આપણે અંતીય માનવાનો રહે છે.

‘આરુપી ગીતકથાઓ’ મારે ‘ગીતકથા’ એ અંજાનું આશિષ્ય અર્થરિપદ બને એકું જાણાય છે. હવેક યાજ્ઞિક બહું ડાહ્યા છે ડાહ્યાક. આરુપી એકું ‘ગીત’ કહેવાય નહીં. કુટા અને કુટાબંધ કથાઓની અમાલેક લોકકથાઓમાં થાય, લોકગીતમાં નહીં. પણ આ ગીતકથા કુટાઓથી કંઈ અલંગભૂતકથા અચાતી નથી, એમાં પૂર્તિ કરવાની, કુટાઓ ખેડવાની રહે છે. અને લોકકથા કેમ કહેવાય? એની અચના નથી, એમાં પૂર્તિ કરવાની, કુટાઓ ખેડવાની રહે છે એની અચના જ અલંગભૂત પદ્યરૂપે યદ્ય નથી તો એ ગીતકથા નહીં તો પદ્ય-કથા પણ કેમ કહેવાય? એ ‘કલોક’ ની આરુપી અને કેમ મૂડી આજાય? એ તો છે કથાકથનના બીજામય લાગરૂપ દ્વારક અચનાઓ. એનું અવરૂપ વિકાસ છે. પ્રસંગ સંદર્ભિત મુક્તક જેવી આ અચનાઓ છે. અને મારે કાંઈ કુટા જ વર્ગ ઊભો કરવો જોઈએ એકું લાગી.

આરુપી આદિત્ય અને અંજાણીવી લ્યક્ષિત અચનાઓ કાંઈ અુરત અર્થમાં લોકઆદિત્ય ન કહેવાય. આ મૈદાણીના અધાને બકાર કુટાનું જાણાનું કું નથી. ‘મુતુગીતો’ માં એમકા આરુપી પ્રાદ્યુગીતો

અને લોકઆદિત્યનાં પ્રત્યુગીતાં તુદાં પડયાં જ છે. 'આરણ્ય' અને 'આરણી' આદિત્ય' જેવાં ગ્રંથ લખનાર વ્યક્તિ આરણી આદિત્યની વ્યંત્ર અભાષણી અવતંત્ર પરંપરા છે અને સમજતી જ રૂપ. પણ આરણી આદિત્ય અને અંતવાણી અને લોકઆદિત્ય ન રૂપ તોય લોકઅંતવાણી આદિત્ય છે. લોકવિદ્યાના અંગભૂત છે. એથી લોકઆદિત્યનું ડામ ઉરનાર આરણી આદિત્ય માં ને અંતવાણીમાં પગપેશારી ઉરવાનો યાય નો અંતમાં નવાઈ નથી. ને અંત મેઘાણી તો લોકઆદિત્યના અંતવાણી વાડામાં લંબાઈ રહું રેવા નથી, અને લોકવિદ્યાના વિકાસ પરમાં ધૂમનાર છે.

પોતાની લોકઆદિત્ય પ્રત્યેની દષ્ટિ આદિત્યલક્ષી અને અંતવાણી છે. અંત મેઘાણી પોતે રહું છે. અને આ વિવેચના પડા આદિત્યલક્ષી, અંતવાણી રૂપાની પહેલી છાયા અભાષણ પર પાડે છે. પરંતુ મેઘાણીની આદિત્યદષ્ટિ અંતવાણી નહીતી અને અંતવાણી અંતવાણી રૂપી. અને આ લોકઆદિત્ય તરફના અંતવાણીના મૂલમાં લોકશુભ, લોક-દીપ્તિદાસ અને લોકઅંતવાણી તરફ અંતવાણી પડેલી રૂપી. વસ્તુતઃ દયાનથી મેઘાણી તો દેખાય છે કે મેઘાણીની આ અંતવાણી આદિત્યલક્ષી અને અંતવાણી તો શુભલક્ષી છે. પોતાની અંતવાણીમાં આ અંતવાણી મેઘાણી રહું રહું અને આદિત્યદષ્ટિ અને નહીં. શુભના મૂલ્યાંકનની દષ્ટિએ યોગ્ય છે. તે અને અંતવાણી જ્યાં લોકઆદિત્યવિવેચનાને મદદની લાગુ પડે અને છે. મેઘાણી આ વિવેચનામાં મૂલ્યાંકનની કે અંતવાણીની રૂપિયતથી પ્રવર્ત્યા નથી, તેમ છતાં અંતવાણી શુભમીમાં આ કે અંતવાણીમાં આની, અને અંતવાણી વિવેચના રૂપે પણ રેટાની જ્યાં આમણી પડી છે. તે તરફ અંતવાણી અંતવાણી અંતવાણી દયાન રહું છે. અંતવાણી અંતવાણી તો અંતવાણી છે કે આદિત્ય, અંતવાણી અને દીપ્તિદાસની દષ્ટિએ મેઘાણી અને નિરીક્ષણ રૂપે છે. તેમાં પછીથી અંતવાણી અંતવાણી અંતવાણી છે. ત્યાં છે કે મેઘાણીની આ વિવેચના અને અંતવાણી અંતવાણી અંતવાણી અંતવાણી અને પ્રસ્તાર રાખીને વિવેચલક્ષી દષ્ટિએ અંતવાણી અને મૂલ્યાંકન આંતવાણી તો મેઘાણીની લોકઆદિત્યસમીક્ષાની યથાર્થ અને ઉદ્દેશ્ય ધરી ઊભી યાય, જે અંતવાણીના ડામ મારેની અંતવાણી અંતવાણી અંતવાણી અને અંતવાણી.

બીજું, મેંદાણી બીજારે છે કે પ્રત્યેક બીજકના પ્રથમ
લીડબનારિન્યદર્શનમાં મુદ્દના દ્વીય છે, તેમ મેંદાણીમાં પણ દ્વીય જ. પણ
મેંદાણીનાં નિર્વેદની જનાર્થી છે કે બં ઘણા મગ્નત વડુયા છે, ધર્થીલી
રીજાબીને દયાનમાં લેતા વડુયા છે અને પીતાનાં નિરપણા તથા અભિપ્રાયીને
વડુદાવતા વડુયા છે, બીને વાડય તેરની પરિપડવતાના વંગી વંગાત્તા વડુયા છે.
મેંદાણીબં બીમની લીડબનારિન્યદર્શન, અંસ્ડાવદર્શન અને મૂલ્યદર્શનનું
પતા ગર્થીલા અંમાર્જન આર્થી પૂરું ચિત્ર આંપડું જે બીજક પણ જનવા
અંભવ છે.

... પપ્રકાર ...

પપ્રકારત્વ મેદાડી નું કાર્યક્ષેત્ર જ નહીં, એમના આહિત્યનું એક અત્યંત મહત્વનું પ્રેરકપોષક પરિબલ છે. મેદાડીની લોકઆહિત્યના અંશીકન-સંપાદનની અને સ્વતંત્ર લેખનની પ્રવૃત્તિ પપ્રકારી વ્યવસ્થાની આર્થિક પાંગર છે. એટલે એક પપ્રકારી વ્યવસ્થાની દરકાર ન હોત તો મેદાડી આમાંથી કેટલું કરી શક્યા હોત તે વિશે વિચારવાય ભરૂં જેવાને અંશીક થાય છે. માડાસના આહિત્યસર્જનનું જ નહીં, એના જીવનનું વહેંચણું કોઈને કોઈ નિમિત્તથી આકાર લેતું હોય છે. એટલે આવાં અનુમાનો - તારકાં એક પહોંચવાનું અવાભાવિત છે. પણ એકને બદલે બીજાં નિમિત્તો મળી રહેવાની શક્યતા તકારી તકારાય અને એને માડાસની જી - ની પ્રવૃત્તિનાં મૂલ્યાંકનો એની પ્રવૃત્તિમાં એની કામગીરીની ગુણવત્તા, એમાં વ્યક્ત થતી એની કુશળતા અને જી - ની નિમિત્તો એ એને કરતા લાભ - ગીરલાભની અમીક્ષા કરવી એ જ અર્થપૂર્ણ બને. એને માટે આપણી પાસે તકર આમગી છે એમ પણ કહેવાય.

મેદાડીની પપ્રકારપ્રવૃત્તિની અમીક્ષા કરવાનું કામ ઘડું અઘડું છે, કેમ કે એમાં એકથી વધુ પાસાં છે. પ્રકાર પાસાં આપણી પુઠાં પાડી શકીએ. એક, વૃત્તપ્રકારની કામગીરી. બીજા અર્થમાં પપ્રકારત્વ તે આ જ કહેવાય. મેદાડીને જીલાવવામાં આવ્યા હતા એક વૃત્તપ્રકારની આહિત્યની શાખા અભાવવા પણ વૃત્તપ્રકારત્વથી એ અલગા રહી શક્યા નથી અને તેથી જવાબદારીનું વહન કરવાનું પણ એમને આવ્યું છે. વૃત્તપ્રકારત્વથી એ અલગા રહી શક્યા નથી. વૃત્તપ્રકારત્વ એટલે અમયનાં આંદોલનો કીલવાં, આલેખવાં અને એને અમીક્ષા કરવી. જોકું પાસું ને જ્ઞાનલક્ષી અને રચનાલક્ષી આમગી પીરસી લોકલોકવાડીનું - લોકલોકવાડી ઘડતરનું પણ - કામ કરતું ને. આ પાસામાં પપ્રકારની આર્થિક આહિત્યકાર પ્રેરક છે. ત્રીજું પાસું છે પપ્રકારનાં પાનાં પર રજૂ થયેલી આહિત્યપ્રવૃત્તિનું.

પગાંનાં પાનાં પર રજૂ થયેલ ડીવાધી આને આપડી પગારત્વમાં ભલે
નાખીએ, પણ એમનું અસ્તિત્વ અભાયકું છે.

મૈદાણીનું માનવ્ય વૃત્તપગારત્વ માટે કેટલું જંદબંધનું હતું
એ પ્રશ્ન રહે છે. એમને પાસે વૃત્તપગારની આકૃતિની આખા અભાયવાનું
વિસ્તારાયું હતું એનું આશિષત્વ તો અપહ છે. મૈદાણીમાં આકૃતિની
નેવગીર્ણ રાખી હતી. તે ઉપરાંત અમય અને અમાજ આયેની કોંડી નિબલન
હતી. એટલે વૃત્તપગારનું કોણું પારનું - લાંબકડતરનું - આંભાલવા માટે એ
યોગ્યતમ વ્યક્તિ ગણાય છે. આ પાસાની મૈદાણીની ડામગીરીની અમીડા
કરવા માટે પણ જ્યાં આમગ્રી પ્રાય છે. એમ ભાગ્યે જ કહેવાય. 'પરિભ્રમણ',
'વૈશાનમાં', 'આંલેલાં', 'આંલેલાના અૂર' વગેરે યોગ્ય પુસ્તકોમાં આ
આમગ્રી આપડી પાસે આવી છે, પણ કુજુ કેટલીક આમગ્રી - લેખક નામ
વિનાની પણ - 'આંલાયુ' વગેરે પગાંનાં પાનાંમાં દર્શાવેલી પડે ડીવાની
અંભવ છે. વૃત્તપગારનાં પાનાંની જડાર, અવતંત્ર રૂપે પ્રત્યુત થયેલી 'પાંચ
વચ્ચનાં પંજીડાં' વગેરેની તથા અરિષ્ટ ધીતદાઅગ્રંથોની આમગ્રી પણ
પગારતા લાંબકાગાડાના ડર્ભવની જ નીપજ ગણાય એવું છે.

મૈદાણીના પગારત્વનું કોણું પારનું તે વૃત્તપગારમાં પાના પર રજૂ
થયેલી વાર્તાનવલકથાની પૂરક આમગ્રી. ભેટપુસ્તક તરીકે આપવા માટે
લખાયેલી નવલકથાઆના આમાં અમાવેશા થઈ શકે કે કેમ તે પ્રશ્ન છે.
આ આમગ્રી પગારત્વની અધી નીપજ ન ડીય એને મુલવડી આકૃતિ. ય.
દીષ્ટએ જ કરવાની રહે. (પગારત્વ આયે કંઈ અંલંદ ડીવાનું ભાગ્ય
જ કહેવાય. એ મૈદાણીના લાંબકાકૃતિના અંશોધનકાર્યની ભાગ છે.)
પરંતુ એમાં પગારત્વ એટલે પણ આયેના અંલંદ જે કંઈ પ્રભાવ પાડ્યા
ડીય એને અર્થા થઈ શકે યરી. નવલકથાનું દુપ્તાવાર લખાવું, તાડી દે
લખાવું, એમાં વાચકોના અભિપ્રાયોએ ભાગ લખવો વગેરે. પણ
આમાં મૈદાણીના મુલાઆની લક્ષમાં લેવી મેઈએ અને એમની
અર્થશોધની જે મર્યાદા છે તેને પગારત્વના પ્રભાવમાં ખપાવી દેવાની
ઉતાવળ ન કરવી મેઈએ. "રાજકીય પગારત્વથી દૂર ખસીને પણ
મારી કુલમ કોઈ વિચુક આકૃતિઅર્જન કરી આડી ડીત તેમ હું માનતા

નથી" - મેઘાડીના આ નિવેદનને પણ લડમાં લેવા રૂંધું છે. મેઘાડીમાં પીતાના અમય અને અમાજ પ્રત્યેની જે ગાઠ નિબલન દેખાય છે, જે પીતીનિષ્ઠા દેખાય છે એ પગારત્વની દૈશા નથી પણ અવલાવગત વસ્તુ છે, પગારત્વ આર્થે એમને જેટી રાજનાર વસ્તુ છે. એમના આદિત્વની કેરલીક વિશ્વેષતા અને મર્યાદા આ અવલાવની નીપજ છે.

એરલી મેઘાડીના પગાર-વ્યવસ્થાને વધુ પડતું મહત્વ આપી એમને ઈશ્વારામ દેસાઈ અને યુનીલાલ વ.શાહુતા જેવા પગારી જમાતના આદિત્વગાર ગણાવી દેવાનું કેરલી અંબી યોગ્ય છે એ વિચારવા રૂંધું છે. ઈશ્વારામ દેસાઈ અને યુ.વ.શાહુ આજે વીસરાઈ ગયા છે, મેઘાડી આજે પણ ગુપ્ત રહ્યા છે. એમના આદિત્વને આ વિચરંશુષિત્ત અર્પનાર તત્વ પગારત્વની જડાર ન જોઈકું નીઈએ. મેઘાડીની કલમની કિત્તે અજલારી લેખનને કારડી દેડાયી ફ્લી પડાએ પીતીડી કિત્તે લઈને અજલારી આલમમાં પ્રવેશ્યા દુતા તે 'ચીરાની પીડાર' જેવા એમના લેખી તથા 'ડીકી માની વાતી' અને 'કુરજાનીની કયાબી' જેવી એમની કયા ફીતબી જતાવી છે. અંબી લીડઆદિત્વસંબંધીકન કે અંબી આદિત્વસર્જન કે અંબી સોલી - એનાં લીજ પગારત્વ સીલ્યાં નથી, પીડ્યાં છે એમ કહેવું વધારે આશું ફીવાની અંભાવ છે અને અનિરુડુ જમ્મુલરૂ કહે છે તેમ "પગારત્વના ઘમસ્થાકમાં પડા આદિત્વગારની છાજે અંબી અંતરિક્ષ એડાંત મેઘાડી જલવી આડ્યા" છે એ પડા એમની આદિત્વગાર તરીકેની જે છલો અમગ્રપડી કિત્તે થાય છે તે જતાવી આપે છે.

મેઘાડીનાં કેરલીક રૂપ અને દરેક રૂપનાં કેરલીક પાલ્યાં? લીડશુભે ચાડી ગયેલા ડીવ, લીડઆદિત્વના પ્રખર સંચોદક, ઠગલાજંદ અંબીનો ફાલ ઉત્તારનાર ગાદસ્વામી, મેદનીને ડીલાવીને જડી રાઈ તેવા ગાયક અને વડતા, અન્ય લાષાબીતા આલોચનમ અનુવાદક અને રૂપાંતરકાર, આમાન્ય સંપાદકી આર કરીને તંત્રીપદ શુદ્ધની મજલ અર કરનાર પીઠ પગાર, અદાલતમાં કાયદાજડ મીજિસ્ટ્રેટની આંચ લીની કરનાર અન્યાકાડી, લીરાદ સ્ત્રીનાં મારામારી કરનાર, ડાર્ફનિસર અને કાઠિયાવાડી ભરતના અકલ બીલસમૈન - અલસપલસ ગૂંથાઈ ન

એકબન ઘઈ ગયેલા આ જદા મેઘાડીબીમાંથી ડીની વાત ડરીબી?

ગુજરાતે - જાસ ડરીને બીનાબી મેઘાડીને જે ઉમવડાધી વદાવ્યા, તેમનાં પર લાંડાબુડત બનાધરનાં બલિષેડ ડયો નેકું જીજ ડીઈ લેખડ, ડીવ, પપ્રડાર ડે લાંડરીવડની જાલતમાં જન્યું નથી. પડા બાવી ડારડાર લાંડપ્રિયતાને ડાબડાં મેઘાડીને ઘડું જુડબાન યયું છે. મેઘાડી વિકી જે લયાયું, ડડૈવાયું છે તેમાં ઘડી વખત બડીભાવનું પ્રમાડા વિકીષ ડીય છે. મેઘાડી જેવા મીરા ગજના બર્ડનું મૂલ્યાંકન બલિષાય ડડડ ઘોબડાં યયું મેઈબી. મેઘાડી ડાગલનાં ડે આંબલાનો ગીરી નથી, આં રબ્યનું આંનું છે તેથી બેમને લડત્તડાર જલતી બાગમાં ડીમી દેવામાં ડયું મેઈમ નથી.

આ વા અત્યંત બીજબી બને જડુમુખી પ્રિતભાવંતના પપ્રડારત્વનું વિડલેષડા ડરતી વખતે લડમાં જાલયું મેઈબી ડે મેઘાડી મૂલત્તૂત ની પપ્રડાર છે. મેઘાડી બાજુવન પપ્રડાર જુડયા. બલજારી ડામના તડાદાના ડાબડાં જ બારલું વિપુલ આડિત્યબર્ડન જાડય જન્યું. મેઘાડી પપ્રડાર ન ડીત ની આડિત્ય બને આંકીધન જનને ડીરી તેમનું પ્રદાન ઘડું આંધું યયુ ડીત.

તું તરીકેની પીતાની જવાજદારી બને પપ્રની પ્રિતષ્ઠાની ખલવડી મેઘાડી બપ્રીના શિયવની જેમ ડરતા ડુતા. જરા બરબી બરતબ્યુડ ધી ડીઈ વડિતને બન્યાય ઘયો ડીય ડે ડીઈનો વિકીધ ડે જુદાબી બાવે ની તેબી જીરી જ આંડે બે પ્રિમિડ ડયો જંપતા.

મીઠાડાડીલાઈ વિઠ્ઠી જ્યારે જ્યારે જીલાય છે ત્યારે ત્યારે ઝેમની
 આદિત્યક્રીપ્રની આપ્રેડ ઝેવાઝીની જ વિચાર યાય છે; લીડઆદિત્યના
 ઝેંઝીદનમાં ઝેમડી ડરીલી પડેલ ઝેને પાયા પૂરવાના ડાર્પની જ પ્રચારિત
 યાય છે. ઝેપવા ની ડવેને કુદવને જડીલા ઝેજજ મીઠાશ ઝેને દુલકલયા
 ડંઠની ઉલ્લેખ યાય છે; પડા ઝે આદિત્યકાર, ઝેંઝીદન ઝેને ગાયકે
 પપ્રકારત્વના ક્રીપ્રમાં ડરીલી આમુલ્ય ઝેને અનન્ય ઝેવાઝી મડી વીલવાઈ
 જતી લાગી છે. આદિત્યક્રીપ્રની સિદ્ધિ તલતાર પડા ડેતરની નડી ઝેવી
 પપ્રકારત્વ-ક્રીપ્રની ઝેમની સિદ્ધિ ઝેને ઝેવા પ્રત્યે અંગુલિનિદેશા ડરવાનું
 જ ઝેા લેખમાં ઈઠર ગણ્યું છે.

આજના ગુજરાતી પપ્રકારત્વની મીઠા ભાગની પરિભાષા તેમજ
 લખાવરની લઠણ પ્રારંભિક 'આંજાદ' - અપૂલની છે. 'આંજાદ' ના તંત્રીમંડલે
 ગુજરાતી ભાષામાં પડેલી જ વાર જે ઝેંઝીલી વાડી દાખલ ડરી ઝેનું આયું
 મૂલ્ય ઝેારે અડેલાઈથી નડી અમમય. પડા જ્યારે વિચાર ડરીઝે ડે
 દલપત-નર્મદના અમય સુદ્ધતા ગુજરાતીમાં 'ગદ' ડડી ઝાડાય ઝેવી ડાઈ
 વસ્તુજ નડીતી ત્યારે, ઘીડા જ દાયકાઝામાં 'આંજાદ' ના પપ્રકારાઝે
 ગુજરાતી ગદનું લાંદેલું ડાનું ખરેખર અઝાંઝી ઉપમવે છે. ગુજરાતી
 ગદને મડી ડે દુરકાશલે દાડેલું ખનાવી દેવામાં મીઠાડાડીલાઈની મેમવેની,
 અઝાઈખરી, તાડયા તીર જેવી વેદક ઝેને તલપદી દીવાને ડારડી અસાજ
 ઝેને ઝાડતી લાનીની ડાળી નાનાંઝૂના નથી. મીઠાડાડીલાઈના તંત્રીલેખા
 કુઝા, રાજકારકીય આંદોલના વાંચા, 'આંજાલાં' ના ડરાકા ઝેનુલવા
 ડે અમયા ઝેંઝિંદા અમાચારની અજ્ઞાત તરફ નજર ડરા, તી ઝે
 અર્વમાં રહેલી દુધાટી ડડી આપરી ડે "ડલમ મીઠાડાડીલાઈની છે." ઝેડ
 અાદાઝીદા વાડયામાં પડા ઝેના લખનારની પ્રીતભા અઘતી રડી ઝાડતી
 નડી.

પપ્રકારત્વના આદિત્યક્રી તીરના તેઝા પુસ્કતા ફતાં: "દરેડ
 લખાડાઘાપાનું આપડીનું - આદિત્યક્રી ખનસી તેરતી ઝેની આર વઘસા,
 ઝેની માર્મિકતાને નવી દાર અડસી." ઘાપાલનું લેખનકાય ડલમને
 વ્હુડી ડરી નાખે છે ઝેવા ભય ઝેમડી તી ઘોરી પાડી ખનાવ્યા છે.

મૈદાણીલાઈએ ડીડીબંધ સાહિત્યરંગી પત્રકારી તૈયાર કર્યા છે. પત્રકારત્વની સાહિત્યરંગી રંગવાનું એમણે સ્વપ્ન તો એમની દુયાની દરમ્યાન જ સંક્રાંતિ: સિદ્ધાંત યદ્યદ્યું દુનું.

પત્રકારત્વ એ મૈદાણીલાઈને મને કેવળ વ્યારિંગ-વિલાસ નહીનું, પણ જીવનકાર્ય-મિશન હતું. મૈદાણીલાઈના વ્યક્તિત્વામાં સાહિત્યકાર અને પત્રકાર એવાં અલગઅલગ પાસાં હતાં જ નહીં. નૈથી જ, નૈમના સાહિત્યની પ્રધાનગુણવ્યાપક માનવતા અને અમભાષ - નૈમના પત્રકારત્વમાં પણ એની પલાઈ પ્રકાશી ઊઠે છે. જ્યારેજ્યારે એમણે માનવતાને ફિજગતી મૈદ છે, ચિરસ્થાયી માનવમૂલ્યાંની ફાસ યતી અમુલ્ય છે, ત્યારેત્યારે નૈમણે નિભીંડ જનોને જેદાદ ઉઠાવી છે. છતાં એના નિભીંડતા કેવળ લોઠાના ડાલખની નહીતી. એની પાછળ તો કુચ્છુમયી પણ ડીમળ એણું દુદ્ય રહેતું હતું. એણું તો ડીમળ અને સંવેદનશીલ દુદ્ય મૈદાણીલાઈ પાસે હતું કે તાનામાં નાનો જનાવ કે સાવ સમાન્ય લાગતા અમાચાર પણ એમના લાગણીનૈમના તાર ઝડાઝડાવી જતા.

સાહિત્યની જેમ પત્રકારત્વમાં પણ મૈદાણીલાઈ 'માડાસાઈ' ના આકાંડી હતા. નાનાસરખા 'ન્યૂસ' ને પણ નૈએ એ માડાસાઈની અડામડીએ જ અડામતા. પત્રકારત્વની અસ્તી અનઅનારી પ્રત્યે એમને ભારે ઊંડી નજર હતી. સતીભર અત્ય ને જાંડીજાંડી પ્રચાસવેગ, પ્રમના ચિરસ્થાયી વિચારભાવાંને ઉવેજી કેવળ કાંડાડ આરવેજીની જ ભડકાં, સ્વતંત્રા તુલનાઅડિનની ફાસ ડરી ઉનેજના મુડવાની જ અમણાલીલા - આ બધાંને આરવેલા. મારી તામૈ જ જહાર પડેલ વાતવિનંત્રુ ને 'વૈજાન' નું નામ આપ્યું છે.

મૈદાણીલાઈ શ્લષ્પમાં મુંજઈ આરવેલા. મારી તામૈ જ જહાર પડેલ વાતવિનંત્રુ 'દુદ્યવતાં પૂર' મેં એમને આપ્યાં. પછી નૈમણે લખેલા પત્રમાં મૈદાણીલાઈના પત્રકારત્વના આદર્શની અરમમ આવી મય છે.

“આ વાતવિનંત્રુમાં લેખકે, હું હુંમેલાં જેને મારે જંયું છું તે દસ્તીનાં જળી જહાર આપ્યાં છે પણ અવીપરી અંક તો એમની નિલકુલ

ડટુતામુકન ઘમંડમુકન મીઠી ને ફલવી અટાકુડંપાચે મંડિત માનવતા છે.
 જશક, જે પ્રકારના પત્રકારત્વમાં લાઈ મડિયા આજે પડયા છે ને અમનામાં
 આવી વાર્તાઓ અરજવાની આગિત - જલકે દીષ્ટ કરૂવા દેશી કે ઉમ અ
 વિચારે દુખ ઊકું છું. કારકાકે ડું નો પેલી માનવતા અંસારમાંનાં અર્થ
 અરાનઅસા માકાસી પ્રત્યેની અરુદ્ય દાર્શનિકને આભલી માનવતાના અંશોનું
 આપણા પત્રકારત્વમાં ખૂન થતું મેઈ છે. આપણો આજાઈઆપલાઈ નો પાર
 નથી. પારકા પર અભિપ્રાયોનું ઉચ્ચારકા અે આપણો જીનાક બની ગયા
 છે. 'આરું' ને 'અરાજ' અે જ આકામાં જ પ્રત્યેક નાનીમોટી બાબતને
 વહેંચવાનું આપણું કાર્ય થઈ પડ્યું છે. અે વસ્તુ આપણી જીવનદીષ્ટ ની
 વિદ્યાતક છે."

આવી વ્યાપક માનવતા અને અમલાવ અે જ આચા, અરુદ્ય દાર્શનિક અમા પત્રકારનાં ડવચ દુતાં.